บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

มนุษย์จัดเป็นสัตว์สังคมจึงมีความจำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มโดยมีระเบียบแบบแผน ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกันในการดำรงชีวิต โดยมีภาษาเป็นเสมือนสื่อกลางในการติดต่อสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ ความคิด และความต้องการระหว่างกัน ดังที่ กาญจนา นาคสกุล (2524, หน้า 3) กล่าวว่า "ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิดของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ใช้แสดงความคิด ซึ่งเป็นนามธรรมนั้นออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจด้วย ชนกลุ่มใดมีภาษาซึ่งทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ มีคำศัพท์ที่จะแสดงสิ่งที่เป็นนามธรรมต่างๆ ได้อย่างถูกต้องแจ่มชัด ชนกลุ่มนั้นก็จะคิดได้ลึกซึ้งกว้างไกล วิทยาการต่างๆ ก็จะเจริญขึ้นเป็นเงาตามตัว"

การที่คนไทยมีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติที่ใช้เป็นภาษาพูดและภาษาเขียนกันมาเป็นเวลานานแล้วนั้น ทำให้เรามีคำใช้ในภาษาไทยเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการที่คนไทยมีนิสัยเจ้าบทเจ้ากลอนจึงทำให้เกิดเป็นถ้อยคำที่มีความคล้องจองกัน มีความไพเราะ ความหมายลึกซึ้งกินใจความมากกว่าคำพูดธรรมดาหรือที่เราเรียกกันว่าสำนวนนั่นเอง ดังที่ ธรรมรัตน์ ราชรองเมือง และคณะ (2542, หน้า 1) ได้กล่าวไว้ในโลกทรรศน์จากสำนวนไทยว่า "การที่คนไทยมีนิสัยเจ้าบทเจ้ากลอนมิได้หมายความเพียงพูดจาคล้องจองกันเท่านั้น คำพูดยังมีความไพเราะคมคายเป็นคติสอนใจ อาจกระทบกระเทียบเปรียบเปรย มิได้แปลตรงตัว กินความหมายลึกซึ้งกว่าคำพูดธรรมดา" โดยอ้างจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2528, หน้า 854) และสนิท สัตโยภาส (2545, หน้า 37) ยังได้ยืนยันคำกล่าวนั้นด้วย ข้อความที่ว่า ด้วยเหตุที่คนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน ชอบพูดจากันโดยอาศัยถ้อยคำที่มีสัมผัสคล้องจองกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า "สำนวนไทยเป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมๆกับคนไทย"

ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าสำนวนไทยเป็นวัฒนธรรมการใช้ภาษาในอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน สาเหตุคงเป็นเพราะว่าสำนวนไทยมีการใช้ภาษาที่ใช้ถ้อยคำน้อยแต่กินความมากและมีความหมายลึกซึ้ง กินใจ รวมไปถึงครอบคลุมใจความสำคัญทั้งหมดคล้ายกับเป็นการสรุปย่อเนื้อความยาวๆ ของเรื่องให้สั้นลง เข้าใจง่าย ทั้งนี้อาจนำไปประกอบกับการพูดหรือการเขียนต่างๆ เพื่อเพิ่มอรรถรสในการสื่อสารและยังช่วยเรียกร้องความสนใจได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ จึงมีผู้รู้หลายท่านให้ความหมายและลักษณะของสำนวนไทยไว้มากมายแต่โดยรวมแล้วจะเห็นว่าเป็นไปในทำนองเดียวกันทั้งสิ้น ยิ่งลักษณ์ งามดี (ม.ป.ป., หน้า 7) ได้กล่าวถึงความหมายและลักษณะของสำนวนไทยไว้ว่า สำนวน คือ ถ้อยคำที่เรียบเรียงขึ้น โดยมีความหมายพิเศษ ไม่ตรงกับความหมายที่ใช้ตามปกติ ทั้งนี้อาจจะเป็นถ้อยคำที่มีความหมายโดยนัย หรือ ความหมายในเชิงเปรียบเทียบ เป็นลักษณะคำพูดที่รวมใจความยาวๆ ให้สั้นกะทัดรัด บางสำนวนก็อาจหมายถึงภาษิตและคำพังเพยด้วย

มัทนี ตุลยาทร (2533, หน้า 3) ได้กล่าวถึงลักษณะของสำนวนในทำนองเดียวกันว่า "สำนวน หมายถึง ถ้อยคำ หรือวลี หรือประโยคที่มีความหมายไม่ตรงตามตัวแต่มีความหมายเป็นเชิงเปรียบเทียบ ผู้ฟัง ผู้อ่านต้องแปลความอีกชั้นหนึ่งจึงจะเข้าใจ สำนวนนี้จะใช้กันอย่างแพร่หลายในหมู่คนที่พูดจาภาษาเดียวกัน ถ้าใครเอ่ยขึ้นมาก็มีผู้เข้าใจความหมายได้ทันที"

ดังที่กล่าวไว้ตอนต้นว่า การใช้สำนวนถือเป็นวัฒนธรรมทางภาษาอย่างหนึ่งจึงย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังจะเห็นได้จากการที่สำนวนบางสำนวนมีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำหรือความหมายให้แตกต่างไปจากสำนวนเดิม สำนวนบางสำนวนก็มีที่ใช้น้อยลงหรือถึงกับสูญหายไปจากภาษาเลยก็มี

วรารัชต์ วัสสานนท์ (2544, หน้า 1) ได้กล่าวถึงการศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยในปัจจุบันว่าในงานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงถ้อยคำและความหมายของสำนวนไทย พบว่า สำนวน "ขนมพอสมน้ำยา" เปลี่ยนแปลงถ้อยคำเป็น "ขนมผสมน้ำยา" สำนวน "เป่าปี่" เดิมหมายถึง สูบฝิ่น เปลี่ยนแปลงความหมายเป็น ร้องไห้ และ สำนวน "แม่หญิงแม่หญัง แม่กระซังหน้าใหญ่" ซึ่งหมายถึง ทำตัวเจ้ากี้เจ้าการ แสดงตัวออกหน้าเอาเป็นธุระทั่วไป ปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้ใช้สำนวนนี้แล้วอาจเป็นเพราะไม่เข้าใจความหมายหรือความเปรียบ คนส่วนใหญ่มักจะใช้สำนวน "หัวเรือใหญ่" เพราะเข้าใจได้มากกว่า เป็นต้น

จากการที่คนไทยมีนิสัยเจ้าบทเจ้ากลอน จึงทำให้มีการคิดค้นคำและสำนวนขึ้นมาใช้อยู่เสมอ ซึ่งสำนวนที่ถูกแต่งขึ้นมาใหม่มักจะมีมูลเหตุมาจากเหตุการณ์ต่างๆที่มนุษย์กระทำขึ้น และเหตุการณ์นั้นสามารถเป็นคติเตือนใจหรือเป็นอุทาหรณ์ได้ ซึ่งในปัจจุบันก็มีการเปลี่ยนแปลงของสำนวนไทยอยู่เป็นจำนวนมาก กล่าวคือ มีการนำสำนวนไทยที่เดิมมีอยู่ก่อนหน้านี้มาตัดทอนหรือเพิ่มเติมคำลงไป โดยคำที่ตัดทอนหรือเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่จะได้มาจากเหตุการณ์หรือประเด็นข่าวที่กำลังเกิดขึ้นในช่วงนั้นๆโดยนำมาประยุกต์เข้าไปในสำนวนเดิม กลายเป็นสำนวนใหม่ที่ยังมีเค้าเดิมของสำนวนเก่า โดยส่วนใหญ่แล้วสำนวนเหล่านี้จะถูกแต่งให้เข้ากับสถานการณ์บ้านเมืองที่กำลัง

เป็นประเด็นอยู่ในขณะนั้น และมักจะปรากฏอยู่ในสำนวนข่าวจากสื่อต่างๆ เช่น สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์และอินเตอร์เน็ต ซึ่งสำนวนจำพวกนี้เรียกกันว่า "สำนวนไทยนอกรูปแบบ"

ปัจจุบัน จะสังเกตเห็นว่าสำนวนไทยที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้มีหลายสำนวนที่ถูกบิดเบือนหรือทำให้ผิดเพี้ยนไปจากสำนวนเดิมทั้งในด้านรูปแบบและความหมาย เช่น สำนวน "หนีเสือปะจระเข้หนีจระเข้ปะตะกวด" ซึ่งเปลี่ยนแปลงมาจาก สำนวน "หนีเสือปะจระเข้" ซึ่งแต่เดิมความหมายจะเป็นไปในเชิงเปรียบเปรยว่า เมื่อหนีภัยอันตรายอย่างหนึ่งแล้วต้องพบกับอันตรายอีกอย่างหนึ่ง แต่สำนวนใหม่ที่เกิดขึ้นจะเห็นว่า ความหมายก็จะใกล้เคียงกับความหมายเดิม เพียงแต่เพิ่มอันตรายเข้าไปอีกอย่างหนึ่งทำให้เห็นว่าแม้จะหนีอันตรายจากเสือ จากจระเข้ได้แล้วก็ยังต้องมาเจออันตรายจากตะกวดอีก (ซึ่งความหมายโดยนัยของตะกวด หมายถึง คนอันธพาลที่ทำตัวไม่ดีและมักจะสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น) ซึ่งสำนวนนี้ได้มาจากเหตุการณ์ที่นักข่าวของสำนักพิมพ์แห่งหนึ่งขับรถหนีกลุ่มวัยรุ่นที่กำลังไล่ยิงกันกลางท้องถนน ใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อเห็นว่าอันตรายเข้ามาใกล้ตัวจึงตัดสินใจที่จะเลี้ยวรถเข้าไปหลบในปั๊มน้ำมันข้างทางแต่กลับพบว่ามีกลุ่มวัยรุ่นอยู่เต็มทั้งสองข้างทาง จึงจำเป็นต้องตัดสินใจขับรถหนีไปให้พ้นจากบริเวณนั้นโดยเร็วที่สุด

สำนวน "น้ำมันแพงให้รีบซื้อรถ" ซึ่งเปลี่ยนแปลงมาจาก สำนวน "น้ำขึ้นให้รีบตัก" ซึ่งแต่เดิมมีความหมายว่า เมื่อมีโอกาสหรือได้จังหวะ ในการทำมาหากินหรือช่องทางที่จะทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตนแล้ว ก็ควรจะรีบคว้าหรือรีบฉวยโอกาสอันดีนี้เสีย อย่าปล่อยโอกาสหรือจังหวะเวลาให้ผ่านพ้นไปอย่างน่าเสียดาย แต่ในสำนวนใหม่ที่ว่า "น้ำมันแพงให้รีบซื้อรถ" นั้นทำให้เรามองเห็นภาพเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน เพราะในยุคที่น้ำมันมีราคาแพงมากๆ บริษัทผู้ผลิตรถยนต์ต่างๆ ก็มักจะพากันออกมาโฆษณาถึงคุณสมบัติประหยัดน้ำมันของรถตนเองเพื่อจูงใจให้ผู้บริโภคหันมาสนใจและซื้อรถรุ่นที่ประหยัดน้ำมันเพื่อลดต้นทุนค่าน้ำมันที่ต้องใช้จ่ายในแต่ละวัน

จึงเป็นที่น่าสนใจว่าแท้ที่จริงแล้วสำนวนเหล่านี้มีความเป็นมาอย่างไรและเพราะเหตุใดจึงมีความหมายผิดไปจากความหมายเดิม ไม่ว่าจะเป็นสำนวนที่เกิดขึ้นใหม่โดยสภาพบ้านเมืองหรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมืองต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน หรือเกิดมาจากความจงใจของผู้ใช้ที่จะทำให้เกิดสำนวนใหม่ๆ ที่สามารถสื่อความหมายได้ตรงตัวมากกว่าสำนวนเดิมๆ หรือแม้กระทั่งเป็นการเกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจของผู้ใช้เองจึงทำให้เกิดความผิดพลาดขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของสำนวนไทยนอกรูปแบบและได้นำมารวบรวม เพื่อวิเคราะห์ให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันพร้อมทั้งสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของเหตุการณ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยรวมไปถึงความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของสำนวนไทยนอกรูปแบบที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมสำนวนไทยนอกรูปแบบ และจัดประเภทของสำนวนไทยนอกรูปแบบ
2. เพื่อวิเคราะห์ความเป็นมาและความหมายของสำนวนไทยนอกรูปแบบ

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ศึกษาความเป็นมา ความหมายทั้งสำนวนไทยดั้งเดิมและสำนวนไทยนอกรูปแบบ
2. สะท้อนให้เห็นถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสำนวนไทยที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ
3. ทำให้เข้าใจลักษณะการใช้สำนวนไทยในปัจจุบันและลักษณะการเปลี่ยนแปลงของสำนวนไทย

ขอบเขตของการวิจัย

รวบรวมสำนวนไทยนอกรูปแบบที่ปรากฏจากสื่อต่างๆ ระหว่างปี พ.ศ.2548 – พ.ศ.2550 จำนวน 100 สำนวน เพื่อนำมาศึกษาและวิเคราะห์ ในแง่ของความเป็นมาและความหมาย

ข้อตกลงเบื้องต้น

เป็นการรวบรวมสำนวนไทยนอกรูปแบบที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ ระหว่างปี พ.ศ.2548 – พ.ศ.2550 เพื่อนำมาวิเคราะห์ที่มาและความหมายทั้งความหมายเดิมและความหมายใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพิจารณาสาเหตุจากสภาพสังคมในปัจจุบัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

สำนวนไทย หมายถึง ข้อความหรือถ้อยคำที่เรียบเรียงไว้แล้ว และเป็นที่ยอมรับใช้สืบต่อกันมาช้านาน มักเป็นข้อความที่มีความหมายไปในเชิงเปรียบเทียบหรือเป็นความหมายโดยนัย

สำนวนไทยนอกรูปแบบ หมายถึง สำนวนไทยที่เปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากสำนวนไทยดั้งเดิม ทั้งในด้านรูปแบบและความหมาย

ความหมายเดิม หมายถึง ความหมายที่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนมากและใช้กันอย่างแพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความหมายใหม่ หมายถึง ความหมายที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในปัจจุบัน

สื่อ หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับสื่อสารกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เช่น หนังสือ, หนังสือพิมพ์, โทรทัศน์, วิทยุ, อินเตอร์เน็ต เป็นต้น